

EESTI TÕUGU HOBUSTE SÄILITUSPROGRAMM

Õiguslikud alused

Õiguslikud alused eesti tõugu hobuste (tõumärk E) säilitusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on :

Euroopa Ühenduse määrused C.D. 92/353; C.D. 92/354; C.D. 96/78; 2015/262; C.D. 96/79; C.D. 92/216 ja direktiivid 90/427; dir. 90/428.

Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (06.11.2002; RT I 2002, 96, 566) ja sellega seonduvad õigusaktid Põllumajandusministri 18.12.2002 määrus nr 86 „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise ning aretuseks sobivaks tunnistatud aretuslooma ja aretusmaterjali kasutamise alused” (RTL 2002, 146, 2132); Põllumajandusministri 21.12.2009 määrus nr 128 „Identifitseerimisele kuuluvate põllumajandusloomade liikide loetelu, nende identifitseerimise ning registreerimise viisid ja kord; registreerimistunnistuse väljastamise kord ja veisepassi vorm ning põllumajandusloomade arvestuse pidamise kord” (RTL 2009, 98, 1457); Põllumajandusministri 08.12.2005 määrus „Põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu” (RTL 2005, 120, 1876) ja teised Eesti Vabariigi seadused.

Üldine

Käesolev programm on koostatud aastateks 2014 kuni 2020. See haarab kõiki abinõusid, mis on vajalikud eesti tõugu hobuse säilitamiseks. Säilitusprogrammi lahutamatuks osaks on eesti tõugu hobuste aretusprogramm.

Eesti tõugu hobuste aretus ja säilitus lähtuvad sotsiaal - majanduslikest vajadustest.

Eesti tõugu hobuste säilitus-ja aretuspiirkond on Eesti Vabariik. Lisanduvad aretajad teistest riikidest, kui nad täidavad käesolevat Programmi.

Säilitusprogrammi lähtealuseks on eesti tõugu hobuste populatsioon 1921. aastal avatud eesti tõugu hobuste tõuraamatust.

Populatsioon hõlmab 2014 aastal 2500 hobust.

1. Eesti hobusetõu ajalugu

Eesti hobune on iidse põlvnemisega tõug, mille päritolu kohta puuduvad täpsed andmed. Ta kuulub põhja-metsahobuste rühma. Siinsed söötmis- ja pidamistingimused ning karm looduslik valik muutsid eesti hobuse vähenõudlikuks, vastupidavaks ja kasvult väikeseks. Kõige vanemad kirjalikud andmed eesti hobuse kohta pärinevad XI sajandist.

Eesti hobust on väga palju välja veetud teistesse riikidesse ja temaga on parandatud paljusid teisi tõugusid. 12.-13. sajandil vedasid Eestist hobuseid välja peamiselt Novgorodi kaupmehed.

13. sajandil kasutati eesti hobust sõjahobusena, eriti palju rootsi ajal lahingutes, Peeter I hindas seda hobust väga kõrgelt ja palju hobuseid viidi Venemaale.

Kuni 18. sajandini oli eesti hobune levinud talupoegade seas Liivi-ja Eestimaa kubermangus. Oma tugeva veojõu, vastupidavuse ja vähenõudlikkuse tõttu omandas ta ülevenemaalise kuulsuse.

Sihikindel eesti hobust aretus algas 1921. aastal, mil Haapsalus asutati tõuselts ja hakati pidama tõuraamatut. Eesti hobust aretatakse peamiselt puhasaretuse teel. Veojõu, kehakaalu ja kõrguse suurendamiseks toodi aastail 1921...1938 Eestisse 13 soome tätku, kellest väljapaistvamate liinide rajajaks kujunesid Vuhti 136 E, Taru 149 E ja Lari 23 E. Kohalikest, aborigeenide põlvnemisega täkkudest on tänaseni aretuses Ahti 228 E, Rospel 70 E, Taube 60 E ja Eni 8 E liin.

2. Tõu omadused

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina. Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Värvus: tõus esinevad kõik värvused, soovitavalt ilma suuremate märgisteta peal, jalgadel ja kerel. Eritiselt soovitud on hobused, kellel on juttseisus ja sebroidsus jalgadel.

Ebasoovitavad märgised on: peal päits, kehal esinevad valged märgised, esijalgadel valge märgise ulatumine üle randmeliigese või tagajalgadel üle kannaliigese.

2.1 Tüüp: Tüüp väljendab hobuse vastavust Programmis kehtestatud nõuetele. Sughobustel peavad olema selged sootunnused.

Eesti tõugu hobusel peavad väljenduma:

- tihe ja tugev konstitutsioon
- kiire ainevahetus
- sangviiniline närvitüüp
- kehaehitus: soovitud on aborigeenidele tõule iseloomulik kehaehitus
- turja kõrgus soovitud 138 ... 148 cm

Erinevatel kehaosadel on soovitud ja mittesoovitavad tundemärgid.

Pea

Soovitud: väljendusrikas, uhke, keskmise suurusega, laia laubaga, veidi nõgusa profiiliga, keskmise suurusega kõrvadega.

Mittesoovitav: ilmetu, raske, kumera profiiliga.

Silm

Soovitud: suur, elav, sõbralik.

Mittesoovitav: väike, tuhm, tuim.

Lõuapärade vahe

Soovitud: lõuapärade vahe vaba liikumine.

Mittesoovitavad: kitsas lõuapärade vahe.

Kael

Soovitud: keskmise pikkusega, hästi arenenud lihastega, hästi ja kergelt ühendatud kuklaga ning tiheda lakaga.

Mittesoovitavad: väga lühike või pikk, sügava ühendusega, madala asetusega kael.

Piht

Soovitud: keskmise pikkusega, hästi lihased ja seljale ulatuv. Abaluud ja õlavarred keskmiselt pikad.

Mittesoovitavad: lühike ja madal turi. Väikesed, lühikesed ja püstjad abaluud ning lühikesed õlavarred.

Rind

Soovitud: sügav, lai ja kumera roietekaarega.

Mittesoovitavad: mittedüüv, kitsas, lameda roietekaarega.

Keha

Soovitud: ristkülikukujuline, hästi ühendatud hobuse ees-, kesk- ja tagaosa: selg keskmine,

liheline, nimme lühike, kube lühike.

Mittesoovitavad: ruudukujuline, nõrk, nõgus või kumer nimme: laudjas kitsas, lühike:pikk tühimik.

Jalad

Soovitav: hästi musklis, kuivad, selgelt väljendunud liigestega, keskmise pikkusega sõrgats, hästi vormitud tiheda kabjasarvega kabjad ja keskmine jala pikkus.

Mittesoovitavad: nõrkade liigeste ja kõõlustega, "kepisarnane" esijalg, eetsi- ja taatsine esijala seis, lame, nõõritud kämmal, lühike, püstine või pehme sõrgats. Liiga kitsas, lame või pehme kabjasarvega kabi, sirge või saabeljas tagajalg, lühike, nõrk kannaliiges, rangjalgne või kooskandne seis.

Liikumised ehk allüürid

Eesti hobuse samm ja traav peab olema hoogne ja avar, jäsemete liikumissuund otse ja ettepoole suunatud.

Ebasoovitavad on lühikesed, madalad ja riivlevad liikumised.

2.2 Seesmised omadused

Tervis

Eesti hobune peab olema tugeva tervise, hea sigivuse ja pärilike vigadeta. Kasutusiga peab olema pikk.

Kohanemisvõime ja söödakasutus

Eesti hobune peab omastama elatussööda looduslikult karjamaalt ilma lisaõõta andmata. Talveperioodil vastavalt hobuse kasutusintensiivsusele minimaalse täiendava lisaõõdaga.

Mittesoovitavad on hobused, kes vajavad pidevalt täiendsõõtasid, olenemata kasutuskooormusest.

Jõudlus ja iseloom

Soovitav on sajandite vältel väljakujunenud hästi vastupidav, suure töötahtega, mitmekülgeid eeldusi omav eesti hobune. Ta peab olema sõbralik, samaaegselt tasakaaluka temperamendiga.

Mittesoovitavad on närvilised ja äkilised hobused.

3. Tõu säilitamise eesmärk

Käesoleva säilitusprogrammi eesmärgiks on tagada eesti tõugu hobuse geneetilise mitmekesisuse säilimine, populatsiooni suurenemine, tõu leviala laienemine ning tõu jätkuv propageerimine.

Eesti tõu puhul on oluline säilitada tõugu kui kultuuripärandit.

Eesmärgiks on tagada kohaliku aborigeeni eesti hobuse säilitamine, keda ühendab põlvnemine, välimiku ja majanduslikult kasulike omaduste ühtsus. Soovitav on mitmekülgeid eeldusi omav töövõimeline hobune. Põhilised kasutusala: ponispordi hobune, harrastus- ja hobiratsutamise hobune, turismi- ja väiketalu hobune.

Põlvnemise ühtsus saavutatakse hobuse põlvnemisega ühistest vanematest ja pideva sihikindla aretusega. Tõu konstantsus säilitatakse õige valiku ja paaride valikuga. Tõu struktuuri hoidmiseks kasutatakse liin- ja perekondaretust. Tõu struktuur on vajalik, et säilitada ja kujundada erineva genotüübiga rühm, mis on lähtekohaks tõu säilitamisel.

Peamiseks aretusvõtteks on puhtatõuline aretus, mis on suunatud soovitud tunnuste kinnitamisele kasutades tunnustatud sugutäkke ja lubades mõõdukalt inbriidingut.

Valikukriteeriumid tõu säilitamisel ja aretamisel on:

- põlvnemine
- välimik ja tüüp
- liikumine

- seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus)

Säilitada tuleb eesti hobuse geno- ja fenotüübilised iseärasused, mis on välja kujunenud sajandite jooksul kohalikes tingimusteks tagamaks:

- tõu mitmekesisuse
- tõu sotsiaal- ökoloogilise väärtuse
- tõu struktuurilise väärtuse
- tulevikus uute tõugude tekkimise ja väljakujunenud tõugude täiustamise

4. Säilitusprogrammi osad

Käesoleval säilitusprogrammil on järgmised osad:

- Välimiku ja jõudlusomaduste kirjeldus
- Andmed populatsiooni kohta
- Tõu säilitamise meetodid
- Tõu propageerimise kord

Välimiku- ja jõudlusomaduste kirjeldus

Üldine tõukirjeldus on soovitud ja soovimatute omaduste kaudu toodud säilitusprogrammi üldosas. Hobuste vastavust tõu kirjeldusele hinnatakse ülevaatusel. Märade ja täkkude esmane hindamine toimub enne tõuraamatusse kandmist.

Hindamine toimub järgnevalt:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) galopp ja hüpe (soovituslik)
- f) üldmulje

Hindamine toimub numbriliselt:

- 10 = suurepärane, veatu
- 9 = väga hea
- 8 = parem kui hea
- 7 = hea
- 6 = keskmine, piisav
- 5 = rahuldav
- 4 = mitterahuldav
- 3 = halb
- 2 = väga halb
- 1 = mitteamvestatav
- 0 = hindamata

Hobust, kellel esineb mõigaslui, pätk, kõrivilistamine, künahaukamine või jänese kand, üldjuhul ei hinnata ja teda ei tohi kasutada suguhobusena. Jänese kannaga hobusel, kellel on väljendunud väga hea tõutüüp ja kõrge jõudlus, võib välimikku hinnata, kuid mitte kõrgemalt kui 4 punktiga.

1. Jõudluskontroll

Eesti tõugu hobuste jõudlusomaduste hindamine toimub jõudluskontrolli andmete alusel.

Jõudluskontrolli andmed on :

- varssade ja noorhobuste hindamine
- täkkude hindamine, tõuraamatu sissekanded ja täkkude näitused
- märade hindamine, tõuraamatu sissekanded ja märade näitused
- täkkude ja märade jõudluskatsed
- võistlusspordi tulemused (näit. rakendisport jm.)

Jõudluskatseteks loetakse noorhobuste ülevaatusel, tarbe hobuse katsetel, võõrratsaniku testil, rakendikatsetel ja võistlusspordis osalemist ning seal kogutud andmeid. Jõudluskatsete tulemusi tunnustatakse, kui jõudluskontroll on läbi viidud vastavalt jõudluskatsete eeskirjadele ning kehtivatele juhenditele.

2. Täkkude tunnustamine

Hindamise eesmärk on teha otsus täku kasutamise kohta säilitusprogrammi raames. Täku hindamise õiguspädevaks organiks on hindamiskomisjon. Tõu- ja hindamiskomisjoni moodustamise alused on sätestatud EHKASi põhikirjas.

Täku hindamiseks esitamisel peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- esmasel hindamisel vanus vähemalt 2 aastat, tunnustuse andmiseks vähemalt 3 aastat
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass)
- enne hindamist tuleb kontrollida täku identiteeti
- tervislike probleemide puudumine, mis kahjustavad tõuväärtust.

Täkul ei tohi olla hammastiku ega munandite anomaaliat, viltust saba ega tehtud keha korrigeerimise operatsioone.

Esmakordselt saab kinnitada tunnustuse kolmeks aastaks, mille jooksul täkk peab läbima edukalt võõratsaniku testi; sõidu- ja veokatsed; kasutustesti ratsa või rakendis; töökatsed; edukalt esinema ratsaspordialadel või rakendihobuste sõidukatsedel.

Erandkorras võib täkk saada tunnustuse vähemalt viie järglase järgi, kes peavad olema hinnatud jõudluskatsedel I auhinnaga.

Hindamisotsus kõlab:

- tunnustatud kolmeks aastaks
- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Otsus on **“tunnustatud kolmeks aastaks”**, kui täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud ja täidetud on päritolu nõuded ning on olemas hindamisele vastavad välised tunnused ja jõudluskontrolli tulemused. Otsust tunnustamise kohta ei kanta hobuse passi.

Otsus on **“tunnustatud”**, kui täkk on eelnevalt saanud ajutise tunnustuse ja on määratud aja jooksul saavutanud tunnustamiseks vajalikud tulemused ning on esitatud komisjonile tunnustamiseks. Otsus tunnustamise kohta kantakse hobuse passi.

Otsus on **“esialgu mitte tunnustatud”** kui täkk ei täida esitatud nõudmisi jõudluse osas, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab. Tunnustamisotsusega tuleb kindlasti määrata tähtaeg, mille möödumisel on vajalik täkk uuesti tunnustamisele esitada.

Hindamisotsus on **„mitte tunnustatud“** kui täkk ei täida esitatud nõudmisi.

Komisjoni otsused protokollitakse koos selgitustega ja tehakse avalikult kättesaadavaks EHKASE kodulehel või nõudel seltsist kirjalikult/paberkandjal. Tunnustamise otsus edastatakse kirjalikult täku omanikule tunnustamisest ühe kuu jooksul. Otsus **“tunnustatud”** või **“tunnustatud kolmeks aastaks”** avalikustatakse EHKASi koduleheküljel peale tunnustuse saanud täku geneetilise ekspertiisi tulemuse saabumist EHKAS büroosse.

Andmed populatsiooni kohta

Programmi lähtealuseks on eesti tõugu hobuste populatsioon, alates eesti tõugu hobuse tõuraamatu avamisest 1921 aastal.

Peamiseks aretusmeetodiks on olnud puhtatõuline aretus koos teatud ajavahemikul sisestava ristamisega e. "veretilga" lisamisega. Sisestavat ristamist on kasutatud aastatel 1920-1940 soome hobuse tõuga, 1950... 1960 tori hobuse tõuga ning 1975...1985 araabia täisverelise hobuse tõuga.

Populatsioon hõlmab 2014 aastal 2500 hobust. Tõuraamatus on registreeritud 1178 mära ja 58 tunnustatud sugutätku. Viimastel aastatel on sündinud tõus keskmiselt 220 varssa.

Suurim eesti tõugu hobuste populatsioon on Saaremaal, Muhumaal ja Hiiumaal. Tõu populatsioon on laienenud tunduvalt ka mandri-Eestis. Aasta aastalt suureneb nende eesti tõugu hobuste osa, kes osalevad aretuses väljaspool Eestit. Säilitusprogrammis osalevaid hobuseid on peamiselt Soomes ja Rootsis.

1. Genealoogilised liinid

Sugutätkud: tunnustatud sugutätkud kuuluvad 7-sse genealoogilisse liini, nendest Ahti 228E (16), Eni 8E (6), Rospel 70E (19), Taube 60E (8) liinid põlvnevad kohalikust aborigeenest eesti hobusest ning Lari 23E (2), Vuhti 136E (6) ja Taru 149E (1) liin soome tõugu täkkudest.

Lisaks kasutatakse aretajate poolt ajutiselt mitmed noori tunnustamata täkke Ahti 228E , Eni 8E, Rospel 70E, Taube 60E ja Vuhti 136E liinidest.

2014 aastal paarisvõrgus olevate tunnustatud sugutätkude nimekiri on toodud aretusprogrammi lisa 1.

Aretus märaperekondade kaudu omas suuremat tähtsust tõuraamatu algusperioodil. Käesoleval ajal piiratud emasloomade arvu juures tuleb igasse genotüüpi suhtuda võrdväärse tähelepanuga

2. Mõõtmed

Keskmesed mõõdud täkkudel: turjakõrgus 144 cm, rinna ümbermõõt 176 cm, kämbla ümbermõõt 19,0 cm.

Keskmesed mõõdud märadel: turjakõrgus 143 cm, rinna ümbermõõt 178 cm, kämbla ümbermõõt 18,5 cm.

Eesti tõugu märad, kes asuvad mandril on 3 cm kõrgemad, rinna ümbermõõt on suurem 8 cm ja kämbla ümbermõõt on suurem 0,5 cm.

3. Värvused tõuraamatusse kantud suguhobustel (alates 1980 a.sünnist) (L.Lasn 2010)

- kõrb 21.0%
- mustjaskõrb 0.9 %
- punane (koos raudjaga) 20.1%
- must 10.3%
- ahkmust 3.2%
- kollane 10.3 %
- valkjaskollane 1.3 %
- võik 10.1 %
- hiirjas 5.3%
- hall 14.1%
- kimmelraudjas 0,6 %
- kimmelkõrb 0.2 %
- hõbekõrb 1.0%
- hõbemust 1.5 %
- hõbevõik 0.1 %

Tunduvalt on suurenenud võikude , kollaste hobuste ja hõbegeene omavate hobuste osakaal.

Tõu säilitamise meetodid

Eesti tõugu hobuse säilitamisel rakendatakse aretuslikke meetmeid, mida toetatakse majanduslike meetmete rakendamisega. Eesti tõugu hobuste aretuses on lubatud vaid puhasaretus, kusjuures rakendatakse peamiselt liinaretust. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus.

Eesti hobusetõu populatsiooni säilitamisel rakendatakse järgnevaid majanduslikke meetmeid:

1. sugutäkkude baasi kindlustamine
2. sugutäkkude järglaste jõudluskontrolli toetamine
3. vanemate sugutäkkude ja vähem levinud genotüübiga sugutäkkude, pidamise toetamine
4. puhtatõuliste eesti tõugu varssade toetamine
5. eripaaride valiku toetamine, mis aitaks tagada tõu säilitamist

Sugutäkkude baasi kindlustamiseks ostab EHKAS vajadusel ja võimaluste olemasolul noorhobuste ülevaatustel hea hinnangu saanud tõule vajaliku põlvnemisega täkkud aretuses kasutamiseks.

Täkkude järglaste jõudluskontrolli toetamise puhul toetab EHKAS võimaluste olemasolul rahaliselt üleriigilistele ülevaatustele kutsutud noorhobuste transporti. Selts premeerib parimate noorhobuste finaalulevaatuse tulemuste alusel hobuste omanikke, tunnustab aretajaid.

Seltsi juhatus otsustab vajadusel toetada vanemate ning harvaesineva genotüübiga sugutäkkude pidamist.

Eesti tõugu hobuste säilitusprogrammi raames saadud varssade aretajatele makstakse võimalusel toetust vastavalt EHKASi juhatuse poolt kehtestatud tingimustele.

Eripaaride valiku puhul toetatakse vajadusel ja võimaluste olemasolul selliste varssade sündi, kelle puhul on olnud EHKASi aretusspetsialisti ühene soovitus täku mära kasutamise kohta. Toetuse eesmärgiks on tõule vajalike genotüüpidega hobuste saamine ja saadava varsa võimaliku madalama turuväärtuse kompenseerimine.

Tõu propageerimise kord

Eesti tõugu hobuse säilitamisel on olulise tähtsusega tõu populaarsuse suurendamine. Aretuslike meetoditena on eesmärgiks suurendada eesti hobuse saavutusvõimekust spordis, mis tagab tõu kasutuse laiendamise, mis omakorda suurendab nõudlust eesti tõugu hobuste järele.

Eesmärgiks on tuua esile eesti tõugu hobuseid erinevatel ratsaspordi aladel ning panustada ponispordi arengusse ja propageerida eesti tõugu hobuseid kõigis hobumajanduse valdkondades. Suurendada hobuste töökasutuses katsetamise ning kasutamise propageerimist ja toetamine sh. eesti tõugu hobustel võistlevate sportlaste toetamist. Eesti hobusele suunatud ürituste (võistlused, töökatsed, näitused jne.) korraldamine.

Noorhobuste ülevaatustel auhinnatakse kõiki osalevaid hobuseid.

Eesti tõugu hobust tutvustatakse ja propageeritakse näitustel, messidel, ratsaspordivõistlustel jne. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata eesti hobuse tutvustamisele ja propageerimisele lastele ja noortele.

Eesti Tõugu Hobuse Kasvatajate ja Aretajate Selts teeb eesmärkide saavutamiseks koostööd riigi, haridusasutuste, ratsaspordi organisatsioonide ja teiste aretusorganisatsioonidega nii Eestis kui väljaspool Eestit.

Igal aastal toimub EHKASi üldkoosolek, kus antakse ülevaade aasta jooksul toimunud sündmustest, kasutusel olevatest täkkudest ja soovitusi paaridevaliku teostamiseks ning aretusplaani koostamiseks. Koosolekud on avatud kõigile eesti tõugu hobuste kasvatajatele ja tõu huvilistele. Lisaks viib EHKAS koostöös teiste organisatsioonidega läbi koolitus- ja teabepäevi hobuste söötmise, pidamise ning koolituse osas.